

ARHIV FILMSKIH NOVOSTI

Radmila Nedeljković*

UDK: 791.44:930.25

Radmila Nedeljković: Arhiv filmskih novosti. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 7/2008, str. 159-164.

Izvirnik v srbsčini, izvleček v srbsčini in angleščini, povzetek v angleščini.

Rad govori o stanju i problemima zaštite i korišćenja filmske građe na primeru Filmskih novosti.

UDC: 791.44:930.25

Radmila Nedeljković: Filmske Novosti Archives. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 7/2008, pp. 159-164.

Original in Serbian, abstract in Serbian and English, summary in English.

Condition and problems of protection and use of film records are discussed in the paper, where the institution Newsreel ("Filmske novosti") is taken as an example.

Ključne besede: Filmske Novosti, filmski arhiv, zaštita, uporaba.

„Zvučni filmski snimak uličnih demonstracija 27. marta 1941. u Beogradu, za koji se više od šest decenija verovalo da je izgubljen, pronašao je nedavno u „Filmskim novostima“ savetnik te kuće Božidar Zečević...“¹

“...“Filmske novosti” se poistovećuju s njihovim istoimenim filmovanim izdanjem popularno nazvanim žurnal, koji je do decembra 1988. godine prikazivan pre svake bioskopske predstave... Pitanje “zar oni još postoje”, spontana i najčešća reakcija na vest da “Filmske novosti” proslavljaju 60 godina rada, sasvim je opravdano i očekivano...”²

“Okolo dokumenta koji bi trebalo da ima “funkciju rođendana” naše nove kinematografije ili “Filmskih novosti” postoje brojne kontroverze...“³

Proizvodnja filmskih informativnih materijala, koja kasnije čini osnovnu delatnost Filmskih novosti, započeta je u toku NOB-a, pri Vrhovnom štabu 1944. godine, da bi se nastavila u okviru Državnog filmskog preduzeća (osnovano 20.11.1944. godine⁴), te Avala-film i Zvezda film do 1950. godine. Tada je osnovan Centralni studio Filmskih novosti koji je prestao sa radom početkom 1955. godine, kada je Savezno izvršno veće donelo rešenje o osnivanju Filmskih novosti, sa

* *Radmila Nedeljković, samostalni savetnik, Arhiv Srbije i Crne Gore, Beograd, Srbija.*

¹ *Dnevni list “Danas”, Beograd, 07. 02. 2006.*

² *Nedeljnik “Vreme”, Beograd, Broj 725, 26. 11. 2004).*

³ *“FILMSKE NOVOSTI 1944-2004.”, SJU “Filmske Novosti”, Beograd, 2004., str. 20.*

⁴ *Sl. glasnik NRS, br. 27/55.*

zadatkom da putem filmskih reportaža i dokumentarnih filmova, koje snima, obaveštava javnost o zbivanjima u zemlji i inostranstvu.⁵

NOVO JE ONO ŠTO JE ZABORAVLJENO

U arhivističkoj struci (teoriji i praksi) opšte je pravilo da se podaci o svakom tvorcu fonda prikupljaju, prate, izučavaju i objavljuju, u određenim informativnim sredstvima i drugim dokumentima. Ustvari arhivisti, počevši od onih koji rade na poslovima zaštite arhivske građe van arhiva, su ti koji bi prvi trebalo da poseduju i formulišu precizan i sažet istorijat tvorca fonda. Međutim, ne baš tako retko, oni su suočeni sa fenomenom da sami stvaraoci, u navođenju naziva i datuma osnivanja, sažimaju čitav niz institucija, njihovih naziva i drugih atributa, koje i ne moraju da čine jednu, organsku celinu, gledano iz ugla definisanja arhivskog fonda. Za to bi mogli da navedemo niz primera, a ovde ćemo se pozabaviti jednom institucijom koja je izuzetno zanimljiva, specifična i jedinstvena - "Filmskim novostima".

Najnovija saznanja i istraživanja, utemeljena na arhivskoj građi i drugim izvorima, najvećim delom objavljena u citiranoj monografiji izašloj povodom 60-godišnjice ove ustanove, bacaju novo svetlo na, do tada često prikazivanu pojednostavljenu sliku razvoja ove ustanove. I ne samo to - ona, stavljajući u fokus "Filmske novosti" i žurnal, kao osnovnu i pretežnu filmsku formu koju je ova kuća negovala, otvaraju proces redefinicije istorije kinematografije, kako to sada govorimo, "na ovim prostorima". Kao što je rečeno u jednom od citata, po tim pitanjima (organizacionog-institucionalnog), a dodajemo i stvarnog razvoja ove ustanove i produkcije filmskih žurnala, "postoje brojne kontroverze".

A šta tu može da kaže arhivistika? Preliminarna analiza ukazuje, da se u slučaju "Filmskih novosti", barem kada se radi o istorijatu stvaraoca, izuzetno pažljivo moraju proučiti pitanja različitih KONTINUITETA.

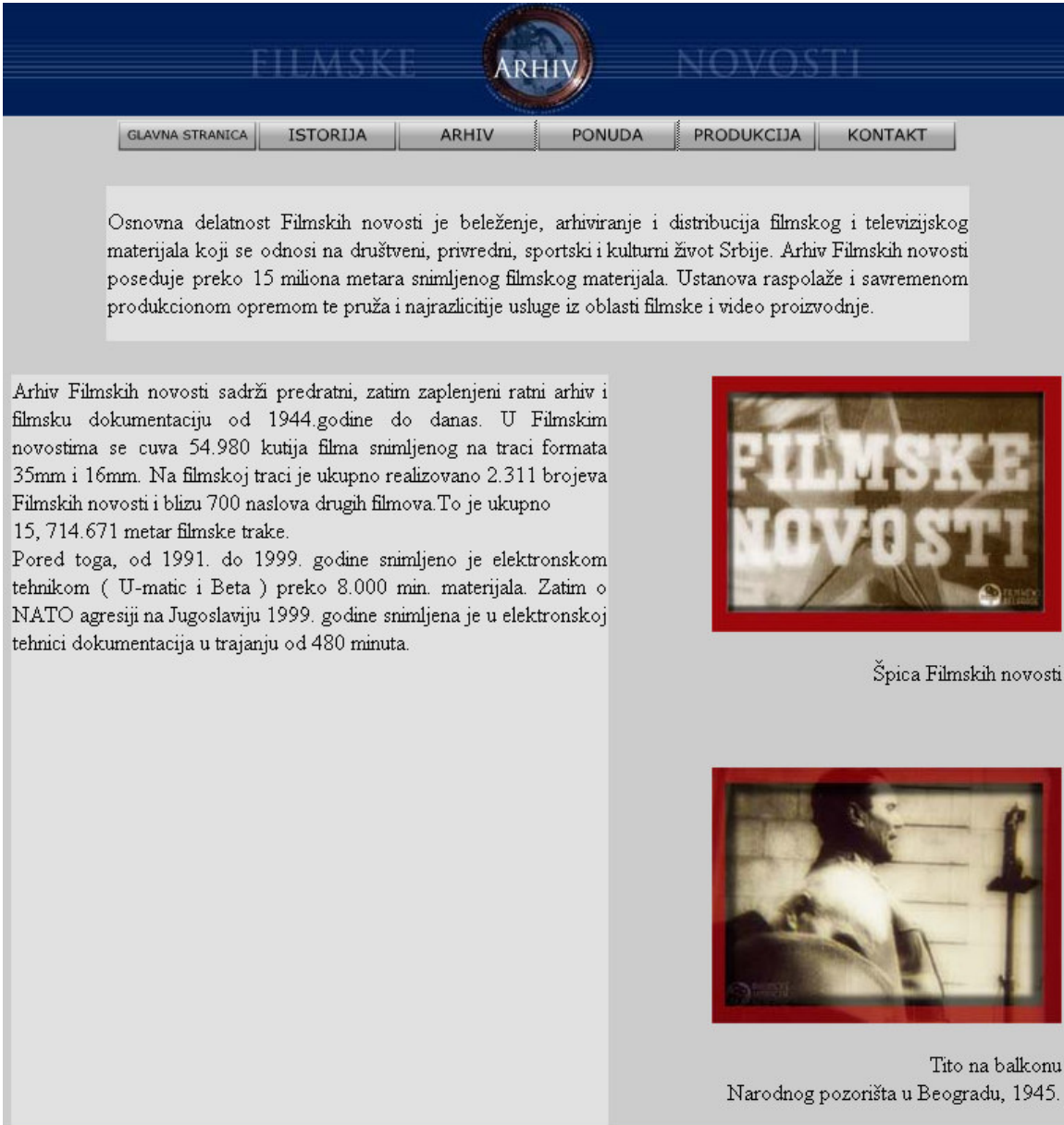
Evidentno je, da po ukupnoj građi, pisanoj i zabeleženoj na filmskoj traci, koja je u posedu "Filmskih novosti", ima osnova da se govori o POSLOVNOM KONTINUITETU svih institucija i njihovih delova, tokom čijeg postojanja i delovanja je nastajao taj dokumentarni materijal.

Takođe je moguće, po sadašnjim saznanjima, postulirati tezu da je prisutan i PERSONALNI KONTINUITET. I šta nam na kraju ostaje? Kontinuitet koji je najčešće taj koji odlučuje o definisanju fonda, a to je ADMINISTRATIVNI KONTINUITET. Na toj tački, već površni uvidi ukazuju da imamo više različitih tvoraca (npr. Državno filmsko preduzeće, Avala-film i Zvezda film), kako onda definisati i šta raditi sa arhivskom građom koju poseduju "Filmske novosti"? Da li pribeći nekoj vrsti razgraničenja ili je ne dirati i ostaviti je kao jednu celinu?

Za prvu opciju bi verovatno pledirali "ortodoksni" arhivisti, po analogiji sa praksom (a, jedno vreme i sa pravilom struke) da se osnovne knjige evidencije, koju je kasniji tvorac nastavio da koristi, raskoriče i da se svakom priključi po parče, pa čak kada je evidentno da između njih nije došlo do stvarnog prekida, već samo do promene naziva. "Neortodoksna" arhivistika, koja nije spremna na kompromise, ali koja uvažava "činjenice života", svakako mora da ide drugim putem - putem jasnog razlikovanja i navođenja svih neophodnih elemenata, ali ne i putem FIZIČKOG RAZGRANIČENJA, a posebno ne u slučaju građe koja se čuva u "Filmskim novostima".

⁵ Sl. list FNRJ, br. 7/55.

Zašto? Zato što, čini nam se, u obzir treba uzeti CELOKUPAN RAZVOJ ove, ali i srodnih institucija (npr. "Jugoslovenska kinoteka"), te normativne i stvarne funkcije koje su im dodeljivane i koje su one vršile. Tako, u posebnim Uredbama o "Filmskim novostima"⁶ i "Jugoslovenskoj kinoteci" iz 1962. godine, o "Filmskim novostima" stoji: "Filmske novosti imaju za zadatak... da snimaju, PRIKUPLJAJU I ARHIVIRAJU INFORMATIVNE FILMOVE i drugi informativni materijal o razvoju zemlje", dok "Jugoslovenska kinoteka....PRIKUPLJA, OBRAĐUJE I ČUVA FILMOVE i drugi filmski materijal...., AKO ČUVANJE NEKIH OD TIH FILMOVA NIJE POSEBNIM PROPISIMA POVERENO DRUGIM USTANOVAMA".

The screenshot shows the website 'FILMSKE ARHIV NOVOSTI'. At the top, there is a navigation menu with buttons for 'GLAVNA STRANICA', 'ISTORIJA', 'ARHIV', 'PONUDA', 'PRODUKCIJA', and 'KONTAKT'. Below the menu, there is a text box describing the archive's mission: 'Osnovna delatnost Filmskih novosti je beleženje, arhiviranje i distribucija filmskog i televizijskog materijala koji se odnosi na društveni, privredni, sportski i kulturni život Srbije. Arhiv Filmskih novosti poseduje preko 15 miliona metara snimljenog filmskog materijala. Ustanova raspolaže i savremenom produkcionsom opremom te pruža i najrazliciteje usluge iz oblasti filmske i video proizvodnje.'

Below this, there are two columns of text. The left column contains a paragraph: 'Arhiv Filmskih novosti sadrži predratni, zatim zaplenjeni ratni arhiv i filmsku dokumentaciju od 1944.godine do danas. U Filmskim novostima se čuva 54.980 kutija filma snimljenog na traci formata 35mm i 16mm. Na filmskoj traci je ukupno realizovano 2.311 brojeva Filmskih novosti i blizu 700 naslova drugih filmova. To je ukupno 15, 714.671 metar filmske trake. Pored toga, od 1991. do 1999. godine snimljeno je elektronskom tehnikom (U-matic i Beta) preko 8.000 min. materijala. Zatim o NATO agresiji na Jugoslaviju 1999. godine snimljena je u elektronskoj tehnici dokumentacija u trajanju od 480 minuta.'

The right column features two film stills. The top one is a title card for 'FILMSKE NOVOSTI' with a red border. Below it is the caption 'Špica Filmskih novosti'. The bottom one is a black and white still of a man (Tito) on a balcony, also with a red border. Below it is the caption 'Tito na balkonu Narodnog pozorišta u Beogradu, 1945.'

⁶ Sl. list SFRJ, br. 12/62.

Skloni smo da ovo protumačimo kao JASNU PODELU funkcija između te dve institucije, odnosno kao jasnu nameru zakonodavca da faktički oformi i dva FILMSKA ARHIVA.

Ovo upoređenje ovde ne navodimo kao bilo kakvu podlogu za dalja, a posebno ne za moguća aktuelna, razmatranja relacija između ove dve ustanove, već kao vrlo važnu činjenicu, a to je da su Filmskim novostima tada, od strane zakonodavca, dodeljene dve ARHIVSKE FUNKCIJE - prikupljanje i arhiviranje (zanimljivo je da nije upotrebljen termin: čuvanje!). I tu dolazimo do centralne tačke - naime, ustanova koja je u osnovi produkciona, ujedno postaje i posebna arhivska ustanova, i kao što se to iz razvoja organizacije i rada "Filmskih novosti" može videti, te funkcije su, barem u početku, ozbiljno prihvaćene i postavljene.

Međutim, za ukupno sagledavanje rada ovog tipa ustanova, važno je i sagledati drugi aspekt te dvojnosti funkcija. Naime, ne samo domaća iskustva, posebno sa "kasnijim" medijem, televizijom (a u slučaju "Filmskih novosti" i konkurentnim, koji ih je istisnuo u delu produkcije žurnala), ukazuju na potencijalne slabe tačke tog dvojstva.

Produkcioni, komercijalni razlozi, u najširem smislu, ugrožavali su obavljanje one druge, arhivske funkcije i to preko zahteva (eksternih i internih) za korišćenjem pojedinih materijala, ali i preko umanjenog interesa za ulaganja u razvoj arhivske funkcije. Kada to kažemo, mislimo pre svega na očuvanje KOMPLETNOSTI arhivskog materijala, na svim nivoima i to: kompletnosti proizvoda, kompletnosti kopija unutar pojedinih proizvoda i kompletnosti samih filmskih traka (storija, kadrova) i ukupnih uslova za smeštaj, čuvanje i korišćenje.

Ovde stavljamo tačku na razmatranje pitanja značaja proučavanja i definisanja svih elemenata istorijata tvorca fonda na primeru "Filmskih novosti", sa sledećim napomenama:

- a) izreka da "život piše romane", u ovom slučaju se može protumačiti tako da život jedne institucije nameće preispitivanje jednostavnih ili pojednostavljenih shema arhivističke struke u određivanju organske celine - fonda,
- b) da arhivisti MORAJU, bez obzira i ako su, po osnovnoj vokaciji istoričari, biti u dosluhu sa specijalistima iz mnogih drugih struka, da bi mogli uspešno da izvršavaju svoje funkcije,
- c) da se priča o nekome, bez obzira da li se radi o ličnosti ili instituciji, ne završava samo dok traje, nego i posle. Otuda je i moguć paradoks da je nešto "pronađeno" tamo gde je uvek bilo. Nije pronađeno, u punom smislu, već je samo zaboravljeno, odnosno saznanje o tome nije preneto.

KAPA NAD KAPOM

U sistemu zaštite arhivske građe tadašnje federacije - SFRJ, pojavom Zakona o arhivskoj građi federacije,⁷ kada je proširena definicija pojmova arhivske građe i registratorskog materijala, "*pisani, crtani, štampani, fotografisani, fonografisani, čitljivo mašinom.*" otvorila se mogućnost da se razmišlja i o drugačijem organizovanju ustanova koje su imale arhivske funkcije (u celini ili delimično). Tada je u optičaju bila i ideja da se "Filmske novosti" ili barem njegov arhivski deo, na

⁷ Sl. list SFRJ", br. 11/1986.

neki način, pripoje Arhivu Jugoslavije. Kao što je poznato, to se nije desilo. Izvori koji govore o tome nalaze se u nizu saveznih institucija koje su bile uključene u pitanje rešavanja statusa "Filmskih novosti".

Ovo spominjemo zato da bi ukazali na jedno drugo pitanje. Naime, svakako jedan od razloga zašto se to nije desilo, bilo je i pitanje tehničko-tehnološke i kadrovske opremljenosti Arhiva Jugoslavije da, u punom kapacitetu, preuzme tu ulogu. I opet, posredno nailazimo na pitanje koje nije samo karakteristično za ovaj slučaj. Radi se o osposobljenosti i mogućnostima neke ustanove, u sektoru zaštite kulturnih dobara, da prati i sustigne tehnologije koje stvaraju nove vrste zapisa. Upravo živimo u vremenu kada se ta trka izuzetno ubrzava i dramatično, posebno pojavom digitalnih zapisa.

ŠTA JE SVE OSTALO?

Smatramo da je suviše ovde izlagati naširoko i nadugačko pitanje ZNAČAJA TVORCA FONDA na primeru "Filmskih novosti". Unikatnost ovog tvorca je nesporna. Možemo se sporiti o ideološkom modelu unutar koga su nastale, ali van svake sumnje je, da čak i ako smo na suprotstavljenim pozicijama, činjenica da su tu INFORMATIVNO-DOKUMENTARNI FILMSKI ZAPISI koji govore i više od onoga što im je bila prvobitna namena. Ako su bile proizvođač dnevnih, filmskih novina sa tada određenim namenama, sada i ubuduće, poprimaju, kao posednik, nove dimenzije - dimenzije čuvara svedoka, ne samo kroz oko već i iza oka kamere.

Pogledajmo osnovnu podelu filmskog materijala koji se čuva u arhivu Filmskih novosti. Spoljna služba" Arhiva Jugoslavije sada Arhiva Srbije i Crne Gore u funkciji vršenja nadzora, navela je da " *filmski fond Filmskih novosti čine sledeći filmovi:*

1. "Filmske novosti"- žurnal,
2. Vanredni brojevi "Filmskih novosti",
3. "Kroz ceo svet" - pregledi,
4. "Mesečni pregledi",
5. Dokumentarni i informativno-reklamni filmovi,
6. Filmovi koje su Filmske novosti snimale za potrebe pojedinih nesvrstanih i drugih zemalja (žurnali, dokumentarni i igrani filmovi),
7. Strane reportaže dobijene razmenom,
8. Odložene storije,
9. Filmski materijal iz ratnog perioda,
10. Ostali filmski materijali".⁸

Svakako detaljniji uvid u ukupnu produkciju "Filmskih novosti", može se naći u publikacijama samog tvorca i u mnogim drugim izvorima. Ovde nismo uvrstili noviju produkciju, niti takođe raznovrstan pisani materijal. On se sastoji od klasične dokumentacije nastale službenom delatnošću, ali i od specifične grupe dokumenata vezane za sam proces nastanka filmskih proizvoda.

⁸ Arhiv Srbije i Crne Gore, dosije registrature "Filmske novosti".

Navedeni spisak već sam po sebi ukazuje na sadržajnu raznovrstnost filmskog materijala. Skrećemo pažnju na tzv. "Odložene storije" koje su izuzetno zanimljiv izvor. Sve ostali filmovi su sačinjene od konačanih proizvoda, od kojih u doba nastanka, nisu svi bili namenjeni za javno prikazivanje. Te storije su, ustvari neumontiran filmski materijal ili pežorativno rečeno "filmski ostaci". Načelno, razlozi za neuvrštavanje nekog snimljenog materijala, su mnogobrojni - od tehničke neispravnosti, pa sve do tzv. "političkih". Otuda se, u tim materijalima, možda nalaze dokumentarni zapisi koji, u doba nastanka, nisu izdržali cenzuru i auto-cenzuru, ali koji protokom vremena postaju jednako interesantni kao i sav drugi materijal.

Naše nije da ovde izlažemo aktuelna pitanja rada i delovanja "Filmskih novosti", osim da naglasimo da je ta ustanova svesna bogatstva koje poseduje i da preuzima sve, da se ono očuva i učini još dostupnijim. Ovo što je ovde rečeno, plod je upitnosti jednog arhiviste koji je radeći neposredno na poslovima vršenja nadzora kod ove ustanove sukobio se sa nekim ključnim stručnim pitanjima, i koji je pokušao da ih razreši, a ovde je izložio samo neke od svojih dilema.

SUMMARY

FILMSKE NOVOSTI ARCHIVES

Film material of "Filmske Novosti", together with accompanied printed and other material, represents the visual history of Yugoslavia after the Second World War, a country that does not exist any more. What has been written here is a result of thinking of an archivist who, while working on the inspection of this establishment, encountered some professional problems and tried to solve them.